

رسالة محمد

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (MA)

گرایش: حقوق خصوصی

عنوان:

اموال نامشروع با لحاظ اصل ۴۹ قانون اساسی در نظام حقوقی

ایران

استاد راهنما:

دکتر سید پدram خندانی

استاد مشاور:

دکتر محسن برهانی

نگارش:

سید جعفر حسینی

زمستان ۱۳۹۰

تقدیرم بہ:

پتہ
دوہندگان علم و معرفت

تشکر و قدردانی:

انسانیت پر مہمانانہ مشاور، داور مہینین برادر بزرگوارم جناب آقای رید علی حرینی کہ درنگارش این پایان نامہ بہ ایجاب

یاری رسانیدہ اندکمال تشکر و قدردانی راسخ نماید

بسمه تعالی

تهدنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب **سید جعفر حسینی** دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی **۸۷۰۰۰۱۱۴۶۰۰** در رشته **حقوق خصوصی** که در تاریخ **۹۰/۱۰/۲۷** از پایان نامه خود تحت عنوان: **اموال نامشروع با لحاظ اصل ۴۹ قانون اساسی در نظام حقوقی ایران** کسب نمره **۱۸/۷۵** و درجه **عالی** دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم.

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و.....) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

بسمه تعالی

در تاریخ: ۱۳۹۰/۱۱/۲۴

دانشجوی کارشناسی ارشد آقای سیدجعفر حسینی از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره ۱۸/۷۵

و با درجه عالی

بحروف: هیجده و هفتاد و پنج صدم

مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده.....
۲	مقدمه.....
۶	پیشگفتار.....
فصل اول: بررسی مصادیق اموال نامشروع	
۸	مبحث اول: مصادیق مندرج در اصل ۴۹ قانون اساسی.....
۸	گفتار اول: غصب.....
۸	بند اول: تعریف لغوی و اصطلاحی.....
۱۲	بند دوم: ادله حرمت.....
۱۵	بند سوم: حقوق موضوعه.....
۱۵	گفتار دوم: قمار.....
۱۵	بند اول: تعریف لغوی و اصطلاحی.....
۱۶	بند دوم: ادله حرمت.....
۲۲	بند سوم: حقوق موضوعه.....
۲۳	گفتار سوم: رشوه.....
۲۳	بند اول: تعریف لغوی و اصطلاحی.....
۲۵	بند دوم: ادله حرمت.....
۲۸	بند سوم: حقوق موضوعه.....
۲۸	گفتار چهارم: ربا.....

- بند اول: معنای لغوی و اصطلاحی ۲۸
- بند دوم: ادله حرمت ۳۱
- بند سوم: حقوق موضوعه ۳۲
- گفتار پنجم: فروش زمینهای موات و مباحات اصلی ۳۲
- بند اول: زمینهای موات ۳۲
- بند دوم: مباحات اصلی (انفال و مشترکات مردمی) ۳۸
- بند سوم: حقوق موضوعه ۴۰
- گفتار ششم: اختلاس ۴۱
- بند اول: تعریف لغوی و اصطلاحی ۴۱
- بند دوم: ادله حرمت ۴۳
- بند سوم: حقوق موضوعه ۴۴
- گفتار هفتم: سرقت ۴۴
- بند اول: تعریف و مفهوم ۴۴
- بند دوم: ادله حرمت ۴۵
- بند سوم: حقوق موضوعه ۴۵
- گفتار هشتم: دایر کردن مکان فساد ۴۶
- بند اول: تعریف و مفهوم ۴۶
- بند دوم: ادله حرمت ۴۷
- بند سوم: حقوق موضوعه ۴۸
- گفتار نهم: سوءاستفاده از مقاطعه کاریها و معاملات دولتی ۴۸
- بند اول: تعریف و مفهوم ۴۸

- بندهای ۴۹ تا ۷۱ در این فهرست به شرح زیر است:
- ۴۹ بند دوم: ادله حرمت
- ۵۳ بند سوم: حقوق موضوعه
- ۵۴ گفتار دهم: سوءاستفاده از موقوفات
- ۵۴ بند اول: تعریف و مفهوم
- ۵۵ بند دوم: ادله حرمت
- ۵۶ بند سوم: حقوق موضوعه
- ۵۷ مبحث دوم: مصادیق مندرج در قوانین عادی
- ۵۷ گفتار اول: احتکار
- ۵۷ بند اول: تعریف و مفهوم
- ۵۸ بند دوم: شرایط تحقق
- ۵۹ بند سوم: حقوق موضوعه
- ۶۰ گفتار دوم: گران فروشی
- ۶۰ بند اول: تعریف و مفهوم
- ۶۵ بند دوم: ادله حرمت
- ۶۸ بند سوم: حقوق موضوعه
- ۶۸ گفتار سوم: قاچاق
- ۶۸ بند اول: تعریف و مفهوم
- ۶۹ بند دوم: ادله حرمت
- ۶۹ بند سوم: حقوق موضوعه
- ۷۱ مبحث سوم: مصداق مندرج در حکم مورخ ۵۷/۱۲/۹ امام خمینی (ره)
- ۷۱ گفتار اول: مفاد حکم

۷۱	گفتار دوم: مبانی فقهی
۷۵	مبحث چهارم: سایر مصادیق مندرج در فقه امامیه
۷۵	گفتار اول: بیع آلات قمار و لهو
۷۶	گفتار دوم: بیع مواد مخدر
فصل دوم: نحوه رسیدگی نسبت به اموال نا مشروع	
۷۸	مبحث اول: مراحل مقدماتی
۷۸	گفتار اول: گزارش مسئولین ادارات و سازما نها
۷۹	گفتار دوم: درخواست دادستان عمومی و انقلاب
۸۰	مبحث دوم: مرحله رسیدگی و صدور رأی
۸۰	گفتار اول: بررسی تاریخی تغییرات مراجع رسیدگی و قوانین حاکم
۸۰	بند اول: مراجع رسیدگی
۸۲	بند دوم: قوانین حاکم
۸۳	گفتار دوم: مرجع صالح رسیدگی در حال حاضر
۸۹	گفتار سوم: قرار های صادره
۸۹	بند اول: سر پرستی اموال
۹۰	بند دوم: قرار های تامینی
۹۱	گفتار چهارم: احکام صادره
۹۱	بند اول: مصادره اموال
۹۱	الف: تعریف و مفهوم
۹۲	ب: اقسام
۹۴	بند دوم: استرداد اموال به بیت المال

۹۶	بند سوم: استرداد اموال به مالک (با اخذ حق سرپرستی و...)
۹۹	بند چهارم: مصالحه با متصرف
۱۰۰	مبحث سوم: نحوه اعتراض به احکام
۱۰۰	گفتار اول: نحوه اعتراض محکوم علیه
۱۰۲	گفتار دوم: نحوه اعتراض اشخاص ثالث
۱۰۸	مبحث چهارم: نحوه اجرای احکام
۱۰۸	گفتار اول: قواعد کلی
۱۰۸	بند اول: عدم نیاز به صدور اجرائیه
۱۰۹	بند دوم: احکام غیابی
۱۱۰	گفتار دوم: احکام مربوط به تملیک، ضبط یا تحویل اموال به مالک
۱۱۱	گفتار سوم: نحوه رفع ابهامات احکام و اشکالات اجرایی
۱۱۱	بند اول: رفع ابهام از احکام
۱۱۱	بند دوم: رفع اشکالات اجرایی
فصل سوم: تحلیل و نقد قوانین و رویه قضایی در خصوص اموال نامشروع	
۱۱۲	مبحث اول: نقد نحوه قانونگذاری و قوانین مصوب
۱۱۲	گفتار اول: ایرادات مربوط به نحوه قانونگذاری
۱۱۳	گفتار دوم: نقد قوانین مصوب
۱۱۳	بند اول: عدم محدودیت مصادیق
۱۱۴	بند دوم: محدودیت اعتراض محکوم علیه
۱۱۴	الف: قبل از تصویب آیین نامه مورخ ۸۰/۵/۸
۱۱۵	ب: پس از تصویب آیین نامه مورخ ۸۰/۵/۸

- بند سوم: محدودیت اعتراض اشخاص ثالث ۱۱۶
- بند چهارم: تعارض در نحوه اجرای احکام ۱۱۸
- مبحث دوم: نقد رویه قضایی ۱۲۰
- گفتار اول: عدم رعایت مستثنیات دین ۱۲۰
- گفتار دوم: ضعف ادله ۱۲۳
- گفتار سوم: نقض اصل مشروعیت مالکیت ۱۲۵
- گفتار چهارم: تعرض به آراء دادگاه های عمومی ۱۲۸
- گفتار پنجم: صدور حکم حبس ضمن حکم حقوقی ۱۳۰

فصل چهارم: نتیجه و پیشنهادها

- نتیجه و پیشنهادها ۱۳۲
- منابع و مأخذ ۱۳۶

ضمایم

- ۱- قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی مصوب ۱۳۶۳/۵/۱۷ ۱۴۰
- ۲- حکم مورخ ۱۳۵۷/۱۲/۹ امام خمینی (ره) ۱۴۶
- ۳- اصلاحیه آیین نامه نحوه رسیدگی به پرونده های موضوع اصل ۴۹ قانون اساسی مصوب سال ۱۳۸۶ ۱۴۷
- ۴- بخشنامه شماره ۱/۱۶۰۷۹ مورخ ۱۳۶۲/۳/۳۰ شورای عالی قضایی ۱۵۶
- ۵- حکم مورخ ۱۳۶۸/۲/۶ امام خمینی (ره) ۱۵۷
- ۶- حکم مورخ ۱۳۶۸/۶/۱۶ حضرت آیت ا... خامنه ای ۱۵۸
- ۷- دستور العمل اجرایی قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی مصوب ۱۳۶۴/۶/۴ شورای عالی قضایی ۱۵۹
- ۸- قانون شمول اجراء قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی در مورد ثروتهای ناشی از احتکار، گران فروشی و قاچاق ۱۶۲
- ۹- رأی وحدت رویه شماره ۵۸۱-۱۳۷۱/۱۲/۲ هیأت عمومی دیوان عالی کشور ۱۶۳

چکیده

پیش از پیروزی انقلاب اسلامی ایران برخی از اشخاص اموال خود را از طرق غیرقانونی از قبیل غصب، قمار، رشوه، وابستگی به رژیم سابق و غیره تحصیل نموده بودند که رسیدگی و صدور حکم به عدم مشروعیت و استرداد آن به مالک یا بیت المال نیازمند قانونگذاری و با توجه به حساسیت آن نیازمند ایجاد دادگاه های ویژه جهت رسیدگی به این موارد بود که در همین راستا اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران برخی از این عناوین را احصاء نمود. سپس تعدادی از آنها نیز در قوانین عادی و حکم صادره از سوی امام خمینی(ره) در سال ۵۷ بیان گردید و در جهت رسیدن به این اهداف نیز دادگاه هایی به نام دادگاه های انقلاب اسلامی ویژه اصل ۴۹ قانون اساسی تشکیل گردید که آراء متعددی مبنی بر عدم مشروعیت و استرداد این اموال به نفع مستضعفین و... صادر نمودند که این روند هرچند در حال حاضر به زیاده گذشته نبوده، لیکن کماکان دادگاه های موصوف با صلاحیت های تعریف شده اقدام به رسیدگی و صدور حکم در این خصوص می نمایند. درجهت تشریح ابعاد و زوایای موضوع، این عناوین، قوانین مصوب پیرامون آن، روند رسیدگی دادگاه و همچنین برخی از آراء صادره مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

واژگان کلیدی: اموال نامشروع، اصل ۴۹ قانون اساسی، دادگاه های ویژه اصل ۴۹، صلاحیت، اعتراض به احکام.

مقدمه

الف) موضوع تحقیق

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و برقراری حکومت اسلامی در جامعه وفق اصل ۴۹ قانون اساسی دولت که در اینجا منظور حکومت اسلامی است مکلف گردید ثروتهای ناشی از ربا، غصب، رشوه، اختلاس، سرقت، قمار سوء استفاده از موقوفات، سوء استفاده از مقاطعه کاریها و معاملات دولتی، فروش زمینهای موات و مباحات اصلی، دایر کردن اماکن فساد و سایر موارد غیر مشروع را گرفته و به صاحبان آن و یا به بیت المال حسب مورد مسترد نماید. با تصویب قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی مصوب ۶۳/۵/۱۷ نحوه تملک و استرداد این اموال تشریح گردیده و وفق ماده واحده قانون شمول اجراء قانون نحوه اجراء اصل ۴۹ قانون اساسی در مورد ثروتهای ناشی از احتکار و گران فروشی و قاچاق این اموال نیز از مصادیق اموال نامشروع تلقی گردید و همچنین وفق فرمان مورخ ۵۷/۱۲/۹ اموال سلسله پهلوی و مربوطین آنها نیز ملحق به آنها شد و دادگاه های ویژه ای تحت عنوان دادگاه های انقلاب ویژه رسیدگی به پرونده های اصل ۴۹ قانون اساسی تشکیل گردید که در حال حاضر نیز همین روند رسیدگی ادامه دارد.

لذا نظر به اینکه تاکنون اموال بسیاری به استناد مقررات یاد شده تحت عنوان عدم مشروعیت از مالکیت اشخاص خارج گردیده است که ابعاد فقهی و حقوقی آن کمتر مورد توجه حقوقدانان قرار گرفته است و برطرف نمودن این نقیصه نیازمند شناخت مفاهیم و مصادیق این اموال، نحوه رسیدگی و تشخیص و تملک آنها بوده و از سوی دیگر نقایص مربوط به قانونگذاری و ایرادات مندرج در آراء صادره نیز می بایست مورد توجه واقع شود تا اینکه تا حد امکان از بروز اشتباه و خطا در ضبط و مصادره اموال اشخاص جلوگیری به عمل آید. لذا در این پایان نامه به موارد مذکور تا حد امکان پرداخته می شود.

ب) علت انتخاب موضوع

به دلیل حساسیت موضوع مبنی بر خروج اموال از مالکیت اشخاص از یک سو و از سوی دیگر پیچیدگی های پیرامون آن اعم از پیچیدگیهای مربوط به مفاهیم و مصادیق و نحوه تشخیص دادگاه ها و چگونگی تملک اموال نامشروع و همچنین عدم توجه کافی از سوی حقوقدانان نسبت به این امر و لزوم تحقیق پیرامون این موضوع جهت رفع نقایص موجود و برطرف نمودن نیاز جامعه از دلایل بارز انتخاب موضوع بوده است .

ج) اهمیت موضوع

باعنایت به لزوم استرداد اموال که به صورت نامشروع کسب گردیده و اشخاص در بدست آوردن آن مقررات شرعی و قانونی را نقض نموده اند و همچنین اهمیت عدم تجاوز به مالکیت مشروع اشخاص که اصل ۴۷ قانون اساسی و ماده ۲ قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی بر آن تأکید داشته و آن را محترم و مصون از تعرض دانسته است و متأسفانه حقوق دانان تاکنون کمتر به این عناوین و همچنین دادگاههای ذیصلاح مربوط به آن پرداخته اند و علیرغم صلاحیتهای گسترده دادگاههای مربوطه در رسیدگی به موضوع اطلاعات دانشجویان حقوق نسبت به این دادگاهها بسیار اندک بوده و بعضاً حتی از وجود چنین دادگاههایی بی اطلاع می باشند و آراء صادره از سوی این دادگاهها نیز کمتر مورد توجه حقوق دانان قرار گرفته که تحقیق در این خصوص و تشریح ابعاد و زوایای آن تا حد امکان دارای اهمیت بسزایی می باشد.

د) اهداف تحقیق

ارایه مفاهیم و مصادیق اموال نامشروع در اصل ۴۹ قانون اساسی، قوانین عادی و همچنین حکم حکومتی امام خمینی (ره) و بیان مسایل پیرامون آن هدف این تحقیق است.

ر) سوالات اصلی

- ۱- مال نامشروع در قوانین به وضوح تعریف شده است؟
- ۲- مال نامشروع قابل تملک از سوی دولت می باشد یا خیر؟
- ۳- آیا روند رسیدگی به اموال نامشروع خدشه پذیر است؟

ز) سوال فرعی

- ۱- آیا قوانین و مقررات حاکم بر اموال نامشروع خلاء دارند؟
- ۲- آیا اعتراض محکوم علیه یا اشخاص ثالث نسبت به احکام دادگاه ها با محدودیت مواجه است یا خیر؟
- ۳- آیا مقررات مربوط به اموال نامشروع اعم از بخشنامه ها، آیین نامه ها و ... در دسترس عموم قرار گرفته است یا خیر؟

س) فرضیه:

- ۱- به نظر می رسد قوانین مصادیق اموال نامشروع را به درستی مشخص نساخته اند.
- ۲- مال نامشروع طی تشریفات قابل تملک از سوی حکومت اسلامی می باشد.
- ۳- به نظر می رسد روند رسیدگی به اموال نامشروع با عنایت به قوانین حاکم قابل خدشه است.

ش) روش تحقیق :

روش تحقیق به صورت استدلالی و با تحلیل فقهی و حقوقی همراه بوده و علاوه بر آن نمونه هایی از آراء دادگاه ها نیز درخصوص اموال نامشروع بیان گردیده و مورد بررسی واقع شده است. (کتابخانه ای و میدانی)

ص) پلان و توجیه آن:

به جهت نیاز به شناسایی مصادیق اموال نامشروع در قوانین مصوب و آشنایی به مفاهیم این اموال در نظام حقوقی ایران در ابتدا مصادیق و مفاهیم اموال نامشروع مورد بررسی قرار گرفته و در فصل دوم تشریفات رسیدگی نسبت به این اموال و دادگاه های ذیصلاح رسیدگی کننده مورد تحقیق واقع شده و در فصل سوم نیز قوانین مصوب و رویه قضایی پیرامون آن مورد بررسی قرار گرفته است و فصل چهارم نیز به نتیجه گیری اختصاص یافته است.

پیشگفتار

وفق اصل ۴۹ قانون اساسی دولت اسلامی موظف گردیده ثروتهای ناشی از ربا، غصب، رشوه، اختلاس، سرقت، سوءاستفاده از موقوفات، سوء استفاده از مقاطعه کاریها و معاملات دولتی، فروش زمینهای موات و مباحات اصلی، دایرکردن اماکن فساد را برگرفته و به صاحب آن ویا در صورت معلوم نبودن مالک به بیت المال بدهد. اصل مذکور صرفاً به بیان مصادیق اموال نامشروع پرداخته بدون اینکه تعریفی از آن ارایه نماید. مال در نظر حقوقدانان «به چیزی گفته می شود که بتواند مورد دادوستد قرارگیرد و ارزش مبادله را داشته باشد»^۱

ماده ۱۱ قانون مدنی نیز بدون ارایه تعریفی از مال آنرا به دو قسم منقول و غیرمنقول تقسیم نموده است. گذشته از آن بحث اصلی «نامشروع بودن» مال است و قانونگذار در این خصوص نیز تعریفی ارایه ننموده است. یکی از حقوقدانان در تعریف آن می فرمایند «خلاف قوانین جاری کشور را گویند. برای اینکه این اصطلاح به معنی «خلاف قوانین شرعی» حمل شود قرینه قطعی و صریح لازم است»^۲.

این تعریف با اصل چهل و هفتم قانون اساسی نیز سازگاری دارد چرا که اصل موصوف مقرر می دارد «مالکیت شخصی که از راه مشروع باشد محترم است و ضوابط آنرا قانون معین می کند.» باتوجه به قسمت آخر اصل مذکور که ضوابط مالکیت مشروع اشخاص را تعیین قانون اعلام نموده است، با تعریف مذکور مطابقت دارد. علاوه بر آن اصل موصوف به مالکیت مشروع اشخاص نیز تاکید داشته و آنرا محترم و مصون از تعرض دانسته است. ماده ۳۱ قانون مدنی نیز ضمن تاکید بر مالکیت مشروع اشخاص مقرر داشته: «هیچ مالی را نمی توان از تصرف صاحب آن خارج کرد مگر به حکم

۱- امامی، حسن، حقوق مدنی، ج ۱، تهران، انتشارات اسلامی، چاپ بیستم، ۱۳۷۸ هـ ش، ص ۲۶.

۲- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، تهران، انتشارات گنج دانش، چاپ دهم، ۱۳۸۷ هـ ش، ص ۷۰۸.

قانون. موازین شرعی نیز مال مسلمان را همچون خون او محترم دانسته^۱ و تعرض به آنرا موجب عقوبت دنیوی و اخروی دانسته است. در این فصل مفاهیم و مصادیق مندرج در اصل ۴۹ قانون اساسی، قوانین عادی، فرمان حضرت امام خمینی و برخی مفاهیم مندرج در فقه امامیه پرداخته خواهد شد.

۱- «حرمة مال المسلم كحرمة دمه»، «لا یحلُّ مال امری مسلم إلا بطیب نفسه»

فصل اول
بررسی مصادیق
اموال نامشروع